

Теоретичні аспекти формування заощаджень домашніх господарств

Піонт Н.С.

аспірант кафедри економіки та міжнародних економічних відносин
Черкаського національного університету імені Богдана Хмельницького

У статті розглядаються заощадження домашніх господарств як макроекономічна категорія, а також можливість їх використання як джерела розширеного відтворення. Виділено підходи щодо дослідження заощаджень домашніх господарств, розглянуто механізм трансформації заощаджень домашніх господарств в інвестиції.

Ключові слова: заощадження; дохід; фінанси; домашні господарства; розширене відтворення; інвестиції; національна економіка.

Піонт Н.С. ТЕОРЕТИЧЕСКИЕ АСПЕКТЫ ФОРМИРОВАНИЯ СБЕРЕЖЕНИЙ ДОМАШНИХ ХОЗЯЙСТВ

В статье рассматриваются сбережения домашних хозяйств как макроэкономическая категория, а также возможность их использования в качестве источника расширенного воспроизводства. Выделены подходы к исследованию сбережений домашних хозяйств, рассмотрен механизм трансформации сбережений домашних хозяйств в инвестиции.

Ключевые слова: сбережения; доход; финансы; домашние хозяйства; расширенное воспроизводство; инвестиции; национальная экономика.

Piont N.S. THEORETICAL ASPECTS OF THE FORMATION OF SAVINGS OF HOUSEHOLDS

The article considers savings of households as a macroeconomic category, as well as the possibility of using household savings as a source of expanded reproduction. The approaches to researching savings of households are highlighted. The mechanism of transformation of savings of households into investments is considered.

Keywords: savings; income; finances; households; extended playback; investment; National economy.

Постановка проблеми. У багатьох країнах світу заощадження домашніх господарств розглядаються як джерело інвестування в економіку. Вони визначають спроможність національної економічної системи створювати капітал та є джерелом збільшення суспільного багатства. Для досягнення стратегічних цілей соціально-економічного розвитку України важливе значення має розширення та зміцнення фінансових стосунків домогосподарств з усіма сегментами фінансової системи: широке включення грошових доходів населення у формування бюджетних, кредитних і страхових ресурсів, участь домашніх господарств у фінансовому капіталі підприємств і ринках фінансових інструментів. Тому стимулювання домашніх господарств до заощадження коштів та їх продуктивного використання є одним із головних завдань регулювання вітчизняної економіки.

Рішення домашніх господарств про формування заощаджень і методи їх інвестування є важливим фактором стабільного та стійкого економічного розвитку будь-якої країни, осо-

бливо в умовах формування соціально-орієнтованої ринкової економіки.

У роботах сучасних учених висвітлено окремі аспекти багатогранної проблеми заощаджень домогосподарств. Проте деякі питання формування та використання інвестиційного потенціалу домашніх господарств у забезпеченні сталого економічного розвитку країни потребують подальших досліджень.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Функціонування та фінансові ресурси домашніх господарств завжди були предметом вивчення в усіх відомих школах економічної теорії. Дослідженням поведінки домогосподарств у сфері заощадження займалися такі зарубіжні та вітчизняні науковці, як: О.З. Ватаманюк, М.С. Героніна, Ю.І. Кашин, Дж.М. Кейнс, Т.О. Кізима, Я. Корнай, А.В. Луценко, Г.М. Македон, А. Маршалл, М.Ю. Сазикіна, А. Сміт, Дж. Хікс, А.Н. Шохін, Й. Шумпетер та ін. Проте, незважаючи на значний обсяг матеріалів із цієї проблематики в науковій літературі, ще не склалося остаточне уявлення про вплив такого явища, як заощадження домашніх господарств, на економічний розвиток.

Формулювання цілей статті. Метою статті є визначення основних теорій, які розглядали сутність категорії «заощадження домашніх господарств» та аспекти їх формування.

Виклад основного матеріалу. Заощадження домашніх господарств є важливою макроекономічною категорією. З одного боку, вони включені у фінансові відносини і фінансову систему; з іншого – пов'язані з проблемами розподілу ВВП на споживання і накопичення та використання доходів домашніх господарств, тобто включені в систему відносин суспільного відтворення.

Заощадження населення – це економічне поняття, яке проявляється в наявності залишків доходів після витрат на поточне споживання [9]. В економічній науці виокремлюють декілька етапів формування поглядів на заощадження домашніх господарств (табл. 1).

Представники класичної школи (А. Сміт, Д. Рікардо, Д.С. Міль) розглядали заощадження населення як заощадження капіталу і вважали, що вони лежать в основі економічного зростання.

На відміну від класиків, які визначали заощадження як надлишковий продукт праці, А. Маршалл ввів термін «багатство», що розглядалося як форма реалізації заощаджень [10]. З погляду сутності цього поняття, багатство може бути класифіковано за критерієм призначення об'єктів (зокрема, об'єкти споживчої групи та групи факторів виробництва). Канали перетворення багатства в інвестиційний потенціал відображають рівень розвитку ринків і забезпечують ефективний рух інвестиційного капіталу.

Представники кейнсіанської школи вважали, що заощадження населення в основному збільшуються із ростом доходу, а от споживання зростає не так стрімко. Тому зі зменшенням доходів насамперед скорочуються заощадження, а споживання залиша-

ється приблизно на тому самому рівні [5]. У своїх працях Дж. Кейнс висунув ідею, згідно з якою рівновага заощаджень та інвестицій відбувається внаслідок коливань рівня виробництва або доходу. Сутність цієї ідеї полягає в тому, що саме інвестиції, а не заощадження, зумовлюють зміни в доході: посиляючись на потік інвестицій, учений доводить, що за допомогою мультиплікатора створюються ті самі заощадження, які необхідні для певного рівня інвестицій. Мультиплікатор показує, «наскільки має зрости зайнятість для того, щоб викликати таке збільшення реального доходу, яке може спонукати учасників господарського процесу відкласти необхідну суму додаткових заощаджень» [5].

М. Фрідмен висловлював теорію перманентного доходу, яка ґрунтується на положенні, що частка заощаджень зростає тоді, коли збільшується поточний, а не перманентний дохід. Гранична схильність до споживання з поточного доходу значно менша від граничної схильності до споживання з перманентного доходу.

Отже, важливими факторами впливу на процеси заощадження домашніх господарств є дохід, оплата праці, кінцеві споживчі витрати домашніх господарств, поточний приріст заощаджень тощо.

У багатьох теоретичних роботах заощадження визначається як частина особистого грошового доходу, не використана на поточне споживання. Також заощадження трактуються як частина доходу, що залишається після споживання [12].

Розвиваючи сформовані теоретичні положення про роль і місце заощаджень населення в економічній системі, сучасні автори показують, що в них присутні елементи, формування яких має певні особливості. Наприклад, Я. Корнай, повторюючи низку традиційних інтерпретацій, пов'язує формування

Таблиця 1

Етапи формування теорій заощаджень

Етапи	Зміст теорії	Представники теорії
Перший	Класична політекономія. Обґрунтована система поглядів на проблеми розподілу доходів.	А. Сміт, Д. Рікардо, Дж. Міль
Другий	Маржиналізм. Розкриті проблеми взаємозв'язку процента та ролі вимушених заощаджень.	А. Маршалл
Третій	Кейнсіанська школа. Системно визначала особливе місце категорії «заощадження» серед фундаментальних економічних понять.	Дж. Кейнс, Е. Хансен, П. Самуельсон
Четвертий	Монетаризм. Заощадження розглядаються у взаємозв'язку із доходом.	М. Фрідмен, Д. Мут, Ф. Хайек

Джерело: [9]

структури заощаджень із низкою додаткових економічних причин:

– накопичення коштів на випадок хвороби, безробіття, а також на старість тією мірою, якою держава знімає свої обов'язки у цій сфері;

– накопичення оборотного капіталу для нових і приватних підприємств (включаючи не тільки зареєстровані, але й ті, що діють у нелегальному бізнесі);

– накопичення для придбання дорогих товарів тривалого користування [7].

Як бачимо, заощадження пов'язують із прагненням населення придбати товари тривалого користування, які вимагають великих одноразових витрат, а споживаються протягом тривалого періоду часу, чим вносять у рух доходів і витрат населення елемент несинхронізації.

Багато хто із сучасних економістів визнає заощадження як сукупність грошових доходів, які накопичуються з метою здобуття майбутніх доходів або забезпечення майбутнього споживання [8; 13].

Ю.І. Кашин визначає заощадження як кошти, за якими стоять реальні потреби, що задовольняються в процесі здійснення складної єдності інтересів поточного і майбутнього споживання [3].

О. Ватаманюк та Т. Кізіма у своїх роботах визначають заощадження домогосподарств як частину доходів населення, яка залишається після сплати обов'язкових платежів та здійснення поточних споживчих витрат і яку члени домогосподарств вкладають передусім у фінансові та нефінансові активи з метою отримання майбутніх доходів або відкладають (виводять на певний період часу з особистого користування) з метою задоволення майбутніх потреб та мінімізації ймовірних ризиків, визнаючи тим самим заощаджувальний характер витрат на купівлю нерухомості та будівництво і капітальний ремонт житла [1; 6].

Отже, аналіз підходів зарубіжних і вітчизняних економістів до визначення суті заощаджень дає змогу дійти висновку, що основою заощаджень домашніх господарств є відкладення грошей на деякий час після задоволення власних потреб. Тому можемо погодитися з думкою більшості, що «заощадження населення» можна визначити як частину грошових доходів населення, яка формується за рахунок скорочення поточного особистого споживання і призначена для забезпечення потреб у майбутньому.

Як свідчить зарубіжний досвід, заощадження населення є важливим джерелом фінансування інвестицій. На Заході у зв'язку з тим, що основна маса платежів і транзакцій здійснюється за безготівковим розрахунком, а прибутки населення в більшості своїй зберігаються на рахунках у банках, державні і комерційні банки мають можливість акумулювати істотну частину грошових коштів населення і надалі широко використовувати їх для короткострокових вкладень. Засоби ж термінових та ощадних рахунків використовуються як довгострокові вкладення. Таким чином, у західних країнах грошові кошти населення практично повністю залучені в економічний оборот.

На відміну від світового досвіду, в Україні є лише потенційна можливість приросту інвестиційних ресурсів за рахунок залучення грошових коштів населення у фінансовий оборот. Якби засоби, що знаходяться поза банківською сферою, вдалося залучити в господарський оборот, це дало б можливість істотно активізувати інвестиційний процес у державі.

Однак значна частина заощаджень українських громадян не залучається в інвестиційний процес і тезаврується у вигляді готівки. Це насамперед пов'язано з відсутністю довіри до фінансових інститутів та фінансової системи країни загалом. Населення вважає за краще зберігати заощадження швидше вдома, ніж на депозитних або ощадних рахунках (особливо явно це було видно в період фінансової кризи), у зв'язку з цим банки та інші фінансові установи фактично не мають доступу до основної маси заощаджень і не можуть використовувати цей ресурс для фінансування реального сектору економіки. Це приводить до зменшення інвестиційних ресурсів та стримує економіку держави. Як відомо, трансформацію заощаджень в інвестиції забезпечують фондовий ринок і банківська система, які, на жаль, не досить розвинуті в Україні.

Домашні господарства в сучасних умовах є не тільки споживчим осередком суспільства, а й виконують найважливіші соціально-економічні функції, зумовлюючи той факт, що рішення про використання свого доходу приймають, виходячи не стільки з економічних, скільки із соціальних цілей. Досягнення економічних цілей найчастіше спрямоване на більш повну реалізацію соціальних цілей: забезпечення старості, створення кращих стартових умов для наступних поколінь тощо.

Заощадження для домашніх господарств слугують не тільки засобом подолання обмеженості доходу для задоволення потреб і збільшення споживання в майбутньому, а й є своєрідним «стабілізатором», який захищає домашнє господарство.

Ринкова економіка створює властиві їй інститути та механізми, які через залучення заощаджень домашніх господарств у господарський оборот дають змогу останнім досягати своїх цілей. Як відзначав А. Маршалл, вона дала змогу людям, що не володіють здатністю до бізнесу, повністю пожинати плоди своїх заощаджень [10].

Водночас механізм трансформації заощаджень домашніх господарств в інвестиції є суперечливим. Рівність між заощадженнями та інвестиціями досягається лише в умовах макроекономічної рівноваги.

Ідею про відсутність у сучасній ринковій економіці автоматичного перетворення заощаджень в інвестиції відстоював Дж. Кейнс, вважаючи, що на заощадження та інвестиції впливають різні чинники. Дж. Кейнс відкидав тезу класиків про те, що заощадження залежать від ставки відсотка. Має бути цілком очевидним, що відсоткова ставка не може бути винагородою за заощадження або очікування. Адже якщо людина зберігає свої заощадження у формі готівки, вона не отримує ніякого відсотка, хоча ці заощадження нічим не гірші, ніж інші [4]. У межах своєї теорії переваги ліквідності Дж. Кейнс розглядає ставку відсотка не як «ціну», що врівноважує попит на ресурси для інвестицій та готовність утриматися від поточного споживання, а як «ціну», яка врівноважує наполегливе бажання утримувати багатство у формі готівки з кількістю грошей, що перебувають в обігу [4]. Серед факторів, які впливають на перевагу ліквідності, а, отже, і на обсяг неорганізованих заощаджень домашніх господарств, можна виділити такі:

- величина доходу і тривалість інтервалу між його отриманням і витрачанням. Так, якщо людина не впевнена у регулярності й достатності рівня своїх доходів, очевидно, що вона віддасть перевагу тому, щоби тримати свої заощадження в готівковій формі;

- ризик і невпевненість щодо майбутньої ставки відсотка. Так, якщо потреба в готівці може виникнути до закінчення терміну бор-

гового зобов'язання, то є ризик, що покупка останнього і перетворення його в готівку в майбутньому може обернутися збитками порівняно з простим зберіганням грошей;

- побоювання взагалі залишитися без заощаджень, якщо боргове зобов'язання не буде погашено;

- недоліки зберігання готівки та ненадійність способів її отримання. Якщо людина без затримки може отримати необхідні їй кошти, то немає необхідності тримати непрацюючу готівку.

Висновки з проведеного дослідження.

Таким чином, започаткування засад усвідомлення визначальної ролі заощаджень в економіці має свою історію, відбулося досить давно, а позитивний вплив на економічний розвиток підтверджується зростанням популярності проблематики взаємозв'язку між інвестиціями та заощадженнями у працях науковців різних шкіл та підходів. Проте, як бачимо, не всі дослідники роблять наголос на тому, що заощадження домашніх господарств можна використовувати як джерело фінансування інвестицій для розвитку економіки країни. При цьому у більшості країн із розвиненими ринковими відносинами заощадження домашніх господарств є основним та найбільш стійким джерелом інвестиційних ресурсів. У нашій країні в період трансформації економіки заощадженням домашніх господарств відводиться незначна роль як джерела фінансових ресурсів [11]. В Україні немає офіційних статистичних даних про заощадження домашніх господарств, які в перспективі могли би бути спрямовані в реальний сектор економіки, більшість платежів і розрахунків, у тому числі із заробітної плати, здійснюється готівковими платежами, а населення вважає за краще зберігати заощадження вдома. Як справедливо зазначає М.С. Героніна, переважна частина населення, як і раніше, орієнтується на звичні методи і канали фінансових операцій [2]. Дійсно, лише невеликий обсяг заощаджень домашніх господарств зосереджений у банківських вкладах. У зв'язку з цим розвиток ринку заощаджень як соціально-економічного механізму мобілізації грошових накопичень населення і трансформації їх в інвестиції для реального сектору економіки є пріоритетним завданням української економіки.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Ватаманюк О.З. Заощадження в економіці України: макроекономічний аналіз : [монографія] / О.З. Ватаманюк. Л. : ЛНУ ім. І. Франка, 2007. 536 с.
2. Геронина М.С. Финансы домашних хозяйств и банковская система // Виттевские чтения. 2014. № 1. С. 150 тезаврується 154.
3. Кашин Ю.И. Сбережения населения в СССР // Вопросы теории, методологии и методики изучения. М.: Финансы, 1979. 174 с.
4. Кейнс Дж.М. Избранные произведения. М.: Экономика, 1993. 543 с.
5. Кейнс Дж.М. Общая теория занятости, процента и денег: Пер с англ. М.: Прогресс, 1978. 494 с.
6. Кізіма Т.О. Заощадження домашніх господарств: сутнісно-теоретичні та класифікаційні аспекти / Т.О. Кізіма // Формування ринкових відносин в Україні. 2010. № 10. С. 200–206.
7. Корнай Я. Трансформационный спад // Вопросы экономики. 1994. № 3. С. 4–10.
8. Луценко А.В. Сбережения работающего населения: Масштабы, функции, мотивы / А.В. Луценко, В.В. Радаев // Вопросы экономики. 1996. № 1. С. 12–18.
9. Македон Г.М. Заощадження домогосподарств: економічна сутність та фактори впливу // Сталій розвиток економіки. 2015. № 2. С. 151–157.
10. Маршалл А. Принципы экономической науки. Т.1 М.: «Прогресс», 1993. 414 с.
11. Сазыкина М.Ю. Формирование и использование финансовых ресурсов домашних хозяйств в Республике Башкортостан: Монография / М.Ю. Сазыкина. Уфа: РИЦ БашГУ, 2011. 176 с.
12. Смит А. Исследования о природе и причинах богатства народов / А. Смит // Классика экономической мысли: сочинения. М. : Изд-во ЭКСМО-Пресс, 2000. 371 с.
13. Шохин А.Н. Денежные сбережения населения как экономическая категория / А.Н. Шохин. М. : ЦЭМИ АН СССР, 1984. 123 с.

REFERENCES:

1. Vatamanyuk O.Z. Stadium in the economy of Ukraine: macroeconomic analysis: [monograph] / O.Z. Vatamanyuk. L.: LNU im. I. Frank, 2007. 536 p.
2. M. Geronina. Household Finance and the Banking System // Witte Readings. – 2014. № 1. p. 150–154.
3. Kashin Yu.I. Population savings in the USSR // Questions of the theory, methodology and methods of study. M.: Finance, 1979. 174 p.
4. Keynes JM. Selected works. M.: Economy, 1993. 543 p.
5. Keynes J.M. The General Theory of Employment, Interest and Money: Per from English. M.: Progress, 1978. 494 p.
6. Kizima T.O. Households' Homestead: sutno-theoretical and classical aspects / T.O. Kizima // Formula rinkovi v_dnosin in Ukraine. 2010. № 10. p. 200–206.
7. Kornai I. Transformational recession // Questions of the economy. 1994. № 3. p. 4–10.
8. Lutsenko A.V. Saving the working population: Scales, functions, motives / A.V. Lutsenko, V.V. Radaev // Economic Issues. 1996. № 1. С. 12–18.
9. Macedon, G. M. Zostazhadzhennya housekeeping: economical sutnaya that factor vplju // Staliy rozvitok ekonomiki. 2015. № 2. p. 151–157.
10. Marshall A. Principles of economic science. T. 1 M.: Progress, 1993. 414 p.
11. Sazykina M.Yu. Formation and use of financial resources of households in the Republic of Bashkortostan: Monograph / M.Yu. Sazykina. Ufa: RIC BashGU, 2011- 176 p.
12. Smith A. Studies on the nature and causes of the wealth of nations / A. Smith // Classical economic thought: writings. M.: Publishing house EKSMO-Press, 2000. 371 p.
13. Shokhin A.N. Monetary savings of the population as an economic category / A.N. Shokhin. M.: CEMI USSR Academy of Sciences, 1984. 123 p.